

ХУЛОСАИ

шурои диссертатсионии 6D.KOA-068-и назди

Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин
Айнӣ барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз
рӯйи ихтисоси 6D020500 - Филология (6D020502 – Забони тоҷикӣ)

Парвандаи аттестатсионии № _____

Қарори шурои диссертатсионӣ аз 04.03.2024, № 18

Барои сазовор донишҷӯи Тоирзода Абдусаломӣ Раҳим, шаҳрванди
Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) –
доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020500 - Филология (6D020502 – Забони
тоҷикӣ).

Диссертатсияи Тоирзода Абдусаломӣ Раҳим дар мавзӯи «**Баррасии
роҳҳои калимасозии исм дар осори Шамсиддин Шохин**» барои дарёфти
дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси
6D020500 - Филология (6D020502 – Забони тоҷикӣ) дар ҷаласаи шурои
диссертатсионии 6D.KOA-068-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории
Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ (734003, шаҳри Душанбе, хиёбони
Рӯдакӣ, 121; фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми декабри соли 2022, таҳти
№306/шд) 19-уми декабри соли 2023, суратмаҷлиси №46 барои ҳимоя
иҷозат дода шудааст.

Довталаби дараҷаи илмӣ Тоирзода Абдусаломӣ Раҳим 7-уми
октябри соли 1995 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар ноҳияи Файзобод
таваллуд шудааст. Соли 2018 факултети филологияи тоҷикӣ Донишгоҳи
давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ аз рӯйи
ихтисоси “Забон ва адабиёти тоҷик. Алифбои ниёгон”, солҳои 2018-2020
зинаи магистратура ва солҳои 2020-2023 зинаи докторантураи PhD-и
назди кафедраи назария ва амалияи забоншиносиро хатм намудааст.
Айни ҳол дар вазифаи омӯзгори кафедраи забоншиносӣ ва
рӯзноманигории Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии
Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода фаъолият менамояд.

Диссертатсия дар кафедраи назария ва амалияи забоншиносии
Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ
иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: Раҳматуллозода Саҳидод Раҳматулло, доктори илмӣ
филология, узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон,

муовини раиси Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Муқарризони расмӣ: Низомова Санобар Фахриевна, доктори илми филология, дотсент, мудирӣ кафедраи забони тоҷикии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино» ва **Амлоев Аминҷон Ятимович**, номзади илми филология, муаллими калони кафедраи забони тоҷикии факултети филологияи рус, журналистика ва медиатехнологияи Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон.

Муассисаи пешбар – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар тақризи мусбати худ, ки аз ҷониби номзади илми филология, дотсент, мудирӣ кафедраи забони адабии муосири тоҷикии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон **Дӯстзода Ҳамроҳон Ҷумъа**, номзади илми филология, дотсенти кафедраи забони адабии муосири тоҷик **Ҳасанов Меҳроб Маҳмадович**, котиби илмӣ ҷаласа, ассистенти кафедраи забони адабии муосири тоҷик **Холова М.Б.** навишта шуда, ба имзову муҳри ректори муассиса, доктори илми ҳуқуқшиносӣ, узви вобастаи АМИТ, профессор **Насриддинзода Э.С.** тасдиқ гардидааст, қайд менамояд, ки диссертатсияи номзадии Тоирзода Абдусаломӣ **Раҳим** дар мавзӯи «**Баррасии роҳҳои калимасозии исм дар осори Шамсиддин Шохин**» ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисоси 6D020500 - Филология (6D020502 – Забони тоҷикӣ) мебошад.

Муқарризон ва муассисаи пешбар бо назардошти муқаррароти бандҳои 67-70 ва 74-75-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, интихоб ва таъин гардидаанд. Интихоби муқарризони расмӣ ва муассисаи пешбар ба он асоснок мегардад, ки онҳо мутахассисони бевоситаи соҳаи забоншиносӣ буда, дар қорҳои илмию таҳқиқотӣ фаъолона иштирок менамоянд ва дар ин самт асару мақолаҳои зиёде таълиф кардаанд, ки мазмуну муҳтавои онҳо ба мавзӯи диссертатсияи мазкур иртибот дорад.

Довталаби дараҷаи илмӣ оид ба мавзӯи диссертатсия 13 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 7 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расонидааст. Маводи интишоргардида нуктаҳои асосӣ, натиҷаҳо ва

мазмуни диссертатсияро инъикос намуда, саҳми шахсии муаллифро собит менамоянд.

I. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

[1-М]. Валиев Ҷ. А., Тоирзода А.Р. Калимасозӣ тариқи пасванди **-гоҳ** дар асоси маводи ғазалиёти Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / Ҷ.А. Валиев, А.Р. Тоирзода // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2020. №6 (89). – С. 83-85.

[2-М]. Валиев Ҷ. А., Тоирзода А.Р. Калимасозӣ тариқи пасванди **-а** дар асоси маводи ғазалиёти Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / Ҷ.А. Валиев, А.Р. Тоирзода // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2020. №6 (89). – С. 96-99.

[3-М]. Валиев Ҷ. А., Тоирзода А.Р. Калимасозӣ тариқи пасванди **-ак** дар асоси маводи ғазалиёти Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / Ҷ.А. Валиев, А.Р. Тоирзода // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2021. №1 (90). С. 84-90.

[4-М]. Тоирзода А. Р. Калимасозии пасванди **-ӣ (-гӣ)** дар осори Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / А. Р. Тоирзода // Паёми Донишкадаи забонҳо. – Душанбе, 2021. №4 (44). – С. 73-78.

[5-М]. Тоирзода А. Р., Раҳматуллозода С. Р. Калимасозии исмҳои мураккаби тобеъ дар эҷодиёти Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / А. Р. Тоирзода, С. Р. Раҳматуллозода // Паёми Донишгоҳи забонҳо. – Душанбе, 2023. №2 (50). – С. 25-32.

[6-М]. Тоирзода А. Р. Калимасозии пасванди **-иш** дар достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Шамсиддин Шоҳин ва муқоисаи маҳсулнокии он дар достони ҳамноми Низомӣ. [Матн] / А. Р. Тоирзода // Паёми Донишгоҳи забонҳо. – Душанбе, 2023. №3 (51). – С.104-109.

[7-М]. Тоирзода А. Р. Калимасозии исмҳои мураккаби пайваст дар осори Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / А. Р. Тоирзода // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2023. №4 (105). – С. 73-77.

II. Мақолаҳое, ки дар нашрияҳо ва маҷаллаҳои илмӣ ба таъб расидаанд:

[8-М]. Тоирзода А. Р. Баъзе масъалаҳои забоншиносӣ аз нигоҳи Мансури Ихтиёр. [Матн] / А. Р. Тоирзода // Муҳаққиқ. – Душанбе – 2018. №24 (41). – С. 15-18.

[9-М]. Валиев Ҷ. А., Тоирзода А. Р. Хусусиятҳои луғавию грамматикӣ ҳиссаҳои нутқ дар «Девон»-и Рӯдакӣ, саҳ. 51-77. [Матн] / Ҷ. А. Валиев, А. Р. Тоирзода // Муҳаққиқ. – Душанбе, 2020. №2 (47). – С. 17-23.

[10-ҲМ]. Валиев Ҷ. А., Тоирзода А. Р. Калимасозии пасванди **-вар** ва вазифаҳои он дар осори Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / Ҷ. А. Валиев, А. Р. Тоирзода // Муҳаққиқ. – Душанбе, 2020. №3 (48). – С. 31-33.

[11-ҲМ]. Каримов А. К., Тоирзода А. Р. Давраҳои муаррабшавии калимаҳои форсӣ-тоҷикӣ. [Матн] / А. К. Каримов, А. Р. Тоирзода // Муҳаққиқ. – Душанбе, 2021. №1 (50). – С. 34-36.

III. Мақолаҳои, ки дар маҷмуаи конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ ба таърифи расидаанд:

[12-М]. Тоирзода А. Р. Калимасозии пасвандҳои каммаҳсул (**-вар, -када, -ор, -сор**) дар осори Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / А. Р. Тоирзода // Конференсияи илмӣ-амалии **ҷумҳуриявӣ** бахшида ба рӯзи байналмилалӣ забони модарӣ (21-уми феврал, 2022) дар мавзӯи «Истиқлоли давлатӣ ва рушди забони модарӣ». – Душанбе, 2022. С. – 118-121.

[13-М]. Тоирзода А. Р. Калимасозии пасвандҳои бемаҳсул (**-бор, -ванд, -гонӣ, -ин, -ол ва -шан**) дар осори Шамсиддин Шоҳин. [Матн] / А. Р. Тоирзода // Конференсияи **байналмилалӣ** илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Масъалаҳои муҳими забоншиносӣ ва адабиётшиносӣ». – Душанбе, 2022. С. – 446-450.

Ба автореферати диссертатсия аз ҷониби муҳаққиқони зерин ба шурои диссертатсионӣ тақризи ворид шудаанд:

1. Тақризи Муҳаммадҷовид Саломӣ, доктори илмҳои филологӣ, профессор, Президенти Академияи таҳсилоти Тоҷикистон мусбат буда, дар он чунин эҳодҳо зикр шудаанд:

- азбаски қори илмӣ худ дар диссертатсия таҳқиқу баррасӣ мегардад, унвони мавзӯ «Калимасозии исм дар осори Шоҳин» бошад, қифоя аст;

- дар баъзе саҳифаҳои автореферат ғалатҳои хусусияти имлоӣ ва китобатӣ дида мешавад (11, 17).

2. Тақризи Ҳасанзода Абдучамол Ашраф, доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи забони тоҷикӣ Муассисаи давлатии таълимии Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров пурмухтаво ва илмӣ буда, характери тавсиявӣ дорад, дар қорҳои илмӣ минбаъда ба эътибор гирифта мешавад.

3. Тақризи Абдусамъод Эраҷ Абдусамъод, номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забоншиносӣ ва таърихи забони Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ низ мусбат буда, ҳамчунин, эҳоди зерин манзур шудааст:

- дар шароити кунунӣ баъзе натиҷагириҳои омӯри дар диаграмма ва гистограммаҳо дар бехтар гардидани ҳусну қубҳи қор мусоидат менамоянд, дар рисола чунин нишондод истифода мешуд, аз манфиат ҳолӣ набуд;

- ба манфиали қор буд, агар мубрамияти мавзӯи таҳқиқ васеътар баррасӣ мегардид;

- дар афтореферат ҷо-ҷо иштибоҳоти забонӣ ва лағжишҳои компютерӣ гузаштааст, ки ислоҳи онҳо дар қомил гардидани мазмуну муҳтавои автореферат мусоидат хоҳад кард.

Шурои диссертатсионӣ қайд менамояд, ки аз тарафи довталаби дараҷаи илмӣ дар асоси иҷро кардани таҳқиқоти илмӣ чунин масъалаҳоро муқаррар намудааст:

таснифи мавод дар робита ба талаботи роҳи морфологии калимасозии исм;

- нишон додани нақши пешванди ҳам- дар калимасозии исм;

- вобаста ба дараҷаи маҳсулнокии пасвандҳои исмсоз: сермаҳсул, қаммаҳсул ва бемаҳсул баррасӣ намудани маводи фароҳамомада;

- муқоисаи басомади қорбасти аффиксҳои калимасоз дар осори Шамсиддин Шохин, адибони пеш аз Шохин ва баъзе намояндагони адабиёти муосир;

- дериватсияи дубора: R (реша)+ P_1 (пасванд)+ P_2 (пасванд) – аз калимаҳои сохта бо қорбурди пасвандҳои дуҷум сохта шудани исмҳо;

- бо истифода аз усули пешвандию пасвандии исмсозӣ муайян намудани калимаҳои қолаби P (пешванд)+ R (реша)+ P_1 (пасванд);

- тавассути аффиксоидҳо (вандгунаҳо) – префиксоидҳо (пешвандгунаҳо) ва суффиксоидҳо (пасвандгунаҳо) сохта шудани исмҳо;

- нишон додани нақши роҳи калимасозии морфологӣ-синтаксисӣ ё транспозитсия дар низоми гузариши ҳиссаҳои дигари нутқ ба исм;

- мавқеи исмҳои мураккаби пайваст, тобеъ, сечузъа ва дараҷаи истеъмоли онҳо дар осори Шохин;

- таҳқиқи тарзи сохташавии исмҳои мураккаби омехта бо қолаби $R_1+R_2+P_1$;

- қорбурди ибораҳои арабӣ дар забони ашъори Шохин баррасӣ гардидааст.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқ. Таҳқиқоти мазкур барои муайян сохтани масоили муносибатҳои сохторию маъноии калимасозӣ дар грамматика, муайян намудани робитаи байни лексикология ва морфология, роҳҳои рушди калимасозии забони тоҷикӣ аҳаммияти муайяни назариявӣ дорад.

Аҳаммияти натиҷаҳои бадастовардаи довталаб барои дарёфти дараҷаи илмӣ дар амалия чунин тасдиқ карда мешавад, ки диссертатсия ва хулосаҳои он барои муҳаққиқони соҳаи забоншиносӣ, омӯзгорони

фанҳои марбут ба бахшҳои забоншиносии ихтисосҳои филологии муассисаҳои таҳсилоти олиии касбӣ, муассисаҳои миёнаи касбӣ ва миёнаи умумӣ маводи фаровони назариявӣ амалӣ манзур менамояд. Ҳамчунин, маводи диссертатсия дар таҳияи бобу фаслҳои ҷудогонаи китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимию методӣ бахшҳои морфология ва калимасозӣ, барои ташкил ва гузаронидани семинар ва курсҳои махсус оид ба масъалаҳои калимасозӣ дар забоншиносии тоҷик мавриди истифода қарор гирифта метавонад.

Баррасии этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ нишон доданд, ки роҳҳои калимасозии исм дар эҷодиёти Шамсиддин Шохин буда, фаровонии маводи ҷамъоваришуда барои дар шакли диссертатсия баррасӣ намудани мавзӯи мазкур шароит фароҳам овардааст. Роҳҳои калимасозии исм гуногун буда, дар осори Шохин, асосан, роҳҳои морфологӣ, синтаксисӣ-морфологӣ, морфологӣ-синтаксисӣ, лексикӣ-грамматикӣ ва монанди инҳо маводи бештаре ҷиҳати таҳияи қор фароҳам омадааст.

Ба унвони сарчашмаи таҳқиқ осори комили батабърасидаи Ш. Шохин: Мунтахабот (2016), Девони ашъор (2018), Шамсиддин Шохин (Х. Мирзозода 2021), ки фарогири ғазал, қасида, рубой, маснавиҳои хурд, достони «Лайлӣ ва Маҷнун», маснавии нотамоми «Тухфаи дӯстон» пазируфта шудааст.

Саҳми фардии диссертант дар он зоҳир мегардад, ки муаллифи рисола ҷиҳати омода намудани қори илмӣ-тадқиқотӣ адабиёти илмию назариявӣ зиёдеро мутолиа қарда, дар ҷараёни таҳияи рисола саҳми онҳоро дар рушди калимасозӣ инъикос намуда, таҳқиқи масъалаҳои калимасозӣ, структурӣю морфологиро аз лиҳози талаботи забон ва услуби адиб бо ҷамъ овардани маводи фаровон аз осори Шамсиддин Шохинро ҳадафи қори худ қарор додааст. Маводи ҷамъоваришуда қаблан аз ҷиҳати сохтор, қорбасти пешванду пасвандҳо, миёнвандҳо, қонунҳои ҳамнишинии калимаҳо ва роҳҳои калимасозӣ: морфологӣ, синтаксисӣ-морфологӣ, морфологӣ-синтаксисӣ ва лексикӣ-грамматикӣ ба система дароварда шуда, тасниф, таҳқиқ, таҳлил ва мавриди шарҳу эзоҳи лингвистӣ қарор дода шудааст. Муаллиф зимни таснифи диссертатсия дар заминаи маводи осори Ш. Шохин бо баррасии масоили назарӣю амалии масъалаи калимасозӣ ҳадафу вазифаҳои дар наздаш бударо матраҳ намудааст.

Дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-068 назди Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣи Тоҷикистон ба номи Садрӣдин Айнӣ аз 4-уми марти соли 2024 дар бораи сазовор донишҷӯи Тоирзода Абдусаломӣ

Раҳим ба дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020500 – Филология (6D020502 – Забони тоҷикӣ) қарор қабул карда шуд.

Ҳангоми гузаронидани овоздиҳии пинҳонӣ дар шурои диссертсионӣ 13 нафар (фармоиши КОА аз 30.12.2022, № 306/шд), аз ҷумла 4 нафар докторони илм аз аз рӯйи ихтисоси ихтисоси 6D020500 – Филология (6D020502 – Забони тоҷикӣ) иштирок доштанд.

Дар овоздиҳӣ 13 нафар иштирок намуданд. Аз 15 нафар аъзои ба ҳайати шурои диссертсионӣ шомилбуда овоз доданд: тарафдор – 13 нафар, муқобил – нест, бетараф – нест, бюллетенҳои безътибор – нест.

Раиси шурои диссертсионӣ,
доктори илмҳои филологӣ, профессор

Ҷаматов С.С.

Котиби шурои диссертсионӣ,
номзади илмҳои филологӣ, доктор

Каримова Д.Н.

“ 4 ” 03 соли 2024
(рӯз, моҳ, сол)